

*Сухоруков В.А.
Національний технічний університет «Харківський
політехнічний інститут»
м. Харків, Україна
e-mail: margari_s@ukr.net
Терещенко Л.Я.
Національний технічний університет «Харківський
політехнічний інститут»
e-mail: tereshchenkolubov5@gmail.com*

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА СКЛАДОВА У ВИКЛАДАННІ МОВНИХ ПРЕДМЕТІВ ІНОЗЕМНИМ СТУДЕНТАМ

Стратегія сучасної вищої освіти в Україні не тільки не заперечує об'єктивної неминучості виникнення конфліктів різної соціальної глобальності, але й диктує необхідність пошуку теоретичних методик керування ними. Завдання є вищої школи, між тим, полягає не тільки у створенні подібних методик, алей у формуванні комплексів конкретних рекомендацій по розв'язанню того чи іншого типу конфліктів.

З цієї точки зору проблема універсального для освіти, культури (як сукупності чи системи духовних цінностей, створених людством) та літератури (як невід'ємної частини культури) по суті є проблемою загальнолюдської гуманістичної значущості явищ культури, літератури для усіх і кожного з народів.

У той же час діалектичність такого складного, багатопланового явища, як література, полягає у тому, що універсальні, загальнолюдсько значущі гуманістичні ідеї стримують національне втілення.

Нерозривна амбівалентна єдність універсального та національного у літературі визначається спільністю законів мислення людей, які говорять різними мовами, подібністю у почуттях, сприйняттях, емоційних переживань людей різних національностей, зрештою, тим, що література кожного народу є органічною ланкою у культурному надбанні людства.

Тому, на наш погляд, культурне адаптування студентів у іншокультурному середовищі має бути не в останню чергу зорієнтоване на ознайомлення з літературою, а вивчення її – входити складовою частиною у систему викладання мови.

На жаль, методисти занадто часто створюють штучний бар'єр між літературою та мовою. Вони вбачають у літературі певний кінцевий продукт мовної діяльності людини, який потребує спеціальних навичок аналізу і який може розкритися тільки після вивчення побутових, історичних та психологічних коментарів. Однак мова літератури, на наш погляд, не складається, як нам іноді здається, з одних тільки авторських знахідок, вдалих слів та висловів.

З іншого боку, художню літературу не слід представляти як ілюстрацію до мови того чи іншого історичного періоду. Це, швидше, унормована реалізація мовного і, як наслідок, культурного зрізу даного періоду, який висвітлює, в той же час, приховані тенденції мови.

При вивченні художньої літератури студенти зтикаються з різноманітними складнощами. На початковому етапі головна складність полягає у малому обсязі словникових, граматичних знань, відсутності уявлення про стилістичну структуру

сучасної української мови, не сформованість навичок читання. Тому на початковому етапі викладач підбирає нескладні тексти, складніші ж – адаптуються.

На наш погляд, слід не тільки урахувати ті складнощі, з якими студенти стикаються пр. роботі з іншомовним художнім текстом (своєрідні, «внутрішні конфлікти», характерні для процесу навчання взагалі), але й з перших кроків подолання цих складнощів починати формування універсальної літературознавчої компетенції учнів.

Традиційно викладач на мовному занятті орієнтувався на опитування та пояснення національно-специфічних особливостей твору, що вивчається.

У світлі вищесказаного, не менш актуальним стає інше завдання: виявлення та методична інтерпретація загального – як воно виявляється у тому чи іншому творі. Важливо розрізнити декілька груп складнощів при роботі з іншомовним художнім текстом.

Перша група пов'язана з розумінням прямих та непрямих значень слів, переносно-метафорічного використанням того чи іншого слів або фразеологізму, а також з засвоєнням стилістичної диференціації (перш за все, лексики та фразеології), зі сприйняттям стилістичних відтінків граматичних варіантів та синонімів.

Тут передбачається, що учень на певному етапі навчання засвоїв систему норм літературних мовлень.

Найбільшу складність у даному аспекті створюють мотивовані відступлення від норм, коли автор звертається до просторіч, діалектичних слів, мовних зворотів. Такі відступлення від норм повноцінно сприймаються іноземцями лише за умови засвоєння самих норм.

Друга група складнощів пов'язана із засвоєнням лінгвокраїнознавчої інформації художнього тексту. Ці складнощі пов'язані, головним чином, з тим, наскільки глибоко студенти засвоїли без еквівалентну лексику, національно специфічні конотації «еквівалентної» лексики, національному ідіоматизму.

Третя група складнощів обумовлена присутністю у кожному художньому тексті певної країнознавчої інформації. Це передбачено необхідністю засвоєння тексту на країнознавчому рівні. Важливо, щоб наш читач був проінформований хоча б про головні суспільно-політичні та побутові реалії країни перебування, про реалії традиційного сільського та міського побуту і т. ін.

Наступна група складнощів обумовлена специфічністю навчального тексту як суб'єкту художньої творчості.

Якщо для певної нейтралізації складнощів перших трьох груп звертаються до лінгвістичного (певною мірою – історично-лексикологічного), лінгвокраїнознавчого та країнознавчого коментарю, то тут необхідний достатньо докладний літературознавчий коментар, у якому б роз'яснювалась система виразно-зображальних засобів та образна система художнього твору.

Найбільш повну рецензію художнього тексту, яка б містила ідейно-естетичний рівень його засвоєння, забезпечує лише систематична робота студента (самостійна чи під керівництвом викладача) по ознайомленню з мистецтвом та літературою, культурою країни, мова якої вивчається.

У аспекті міжкультурної комунікації художня література може розглядатися як гідний представник відповідної національної культури. Література, як інтерпретатор національної культури, допомагає іноземцю зрозуміти, усвідомити, відчути (за умови достатньо високого рівня володіння мовою, що вивчається) специфічність поетичного мислення народу, багатство й самобутність його духовного, естетичного життя. Крім того, у художній літературі знаходить вираження психологічний склад народу, який її створив. Завдяки літературі вдумливий читач пізнає серце народу, потаємні проблеми його історичного буття, його роздуми про життя, його надії та сподівання. А це теж стосується характеристики національної культури.

Однак, крім вищезгаданих складнощів вивчення літератури країни перебування студентів, слід сказати і про психологічну складову цього процесу. Будь-яка людина, яка починає вивчати нову мову та літературу, переживає щось на кшталт культурного шоку. Звичайно, усі поступово виходять з цього стану, але його подолання проходить повільніше, якщо увага студента акцентується на тому, що здається йому незрозумілим та чужим. Щоправда, бажання зрозуміти «темні місця» може бути й стимулом для занять, але зайва прямолінійність їх коментування та тлумачення (культурні та побутові реалії, газетні кліше, суспільні терміни) може відвернути студента від найголовнішого – живої мови.

Відомо, що література як художнє відображення життя, відрізняється значним пізнавальним потенціалом. Але чи сприймають самі іноземні студенти пізнавальний потенціал літератури? У загальному вигляді, відповідь, безумовно, має бути позитивною. Проблема полягає у тому, якою мірою реалізується цей потенціал. Чи виникає адекватне сприйняття авторського задуму? Наскільки збагачується знання про країну мови, що вивчається, у результаті прочитання того чи іншого твору?

Для подолання складнощів вивчення літератури на мовних заняттях слід, перш за все, усвідомити, якою є мета зусиль, до чого ми прагнемо. Зрозуміло, що будь-який художній твір є невичерпним, тобто кожен читач може «вичитати» з нього щось своє. Навіть авторський задум сприймається читачами, у тому числі і професіоналами-літературознавцями, по-різному і призводить до зіткнення думок та поглядів. Крім того, художній твір є принципово діалогічним: тут необхідні не тільки талант письменника, його майстерність у тексті, але й сприйнятливність, уважність, а також підготовленість читача. Фахівцю необхідно розуміти різницю між читанням взагалі, для розваги, і читанням уважним, поглибленим, читанням з певною установкою, тобто, читанням, яке передбачає працю розуміння (а для такого читання мають бути відібрані твори естетично довершені).

У світлі вищесказаного – для реалізації краєзнавчого потенціалу художнього твору – фахівці-методисти традиційно пропонують розробити навчальний апарат так званого лінгвокраїнознавчого читання, тобто, прочитання художнього твору з установкою на пізнання країни (вибірковість) при спеціальній підготовленості читача (діалогічність) і за умови вивчального підходу до змісту тексту (праця розуміння). Лінгвокраїнознавче читання не відміняє і не заміняє собою ані комплексного читання, ані тих видів, які (за різними критеріями) називаються лінгвістичним, літературознавчим (літературним), аналітичним, підготовленим, так само, як і практики інтерпретації художнього тексту, до якої, доречі, лінгвокраїнознавчий аналіз завжди входить і входить як її складова частина.

Лінгвокраїнознавчий підхід до художнього тексту складається з двох процедур: відбору текстів, які мають чітко виражену країнознавчу цінність; посилення представлених у тексті носіїв країнознавчої інформації (шляхом не тільки перед-, при- та післятекстового коментування, але й завдяки вправам та завданням). Підбиваючи підсумки, зазначимо, що ознайомлення іноземних студентів із літературою на мовних заняттях є необхідним та важливим, виходячи із таких міркувань.

По-перше, художня література представляє велику цінність для іноземних студентів, тому що містить зразки думок та емоцій мовою країни перебування. Послідовне, методично обґрунтоване використання матеріалів з художньої літератури у вправах різноманітних типів на усіх етапах викладання, при навчанні читання (у першу чергу), а також мовленню та частково аудіюванню принесе безсумнівну користь.

По-друге, звертання до художньої літератури для тих, хто вивчає мову навіть з вузькою, спеціалізованою метою: навчитися читати фахову літературу, вести діалог на професійні теми – має загальнометодичне значення, оскільки таким чином розширюються уявлення студентів про функціонування загальнолітературних норм поза межами текстів їх вузької спеціальності. А якщо урахувати всеоб'ємний характер

літературного мовлення як з точки зору охоплення, так і можливості використання мовних засобів практично з усіх функціональних різновидів літературної мови (у першу чергу, розмовного), то ознайомлення студентів з художньою літературою багато у чому компенсує їх ознайомлення з літературною мовою у цілому.

Крім того, на наш погляд, формування та розвиток у студентів психологічного та морально-етичного алгоритму продуктивної діяльності у різній соціальній та професійній обстановці, а також гуманістичного світогляду, який сприяє найбільш ефективному існуванню індивіда в умовах сучасного полі національного та полілінгвального світу є однією з найважливіших задач гуманітарної складової сучасної вищої школи.

У цьому контексті складно переоцінити інтегративну роль художньої літератури, яка здатна за рахунок унікально ефективного впливу художньої образності зробити зрозумілими та близькими думки та почуття іншого народу.

Література:

1. Кулибина Н. В. Художественный текст в лингводидактическом осмыслении. – М., 2001. – 124 с.
2. Чередниченко О. І. Взаємодія мов, двомовність і мовленнєва культура // Мови європейського культурного ареалу, розвиток і взаємодія. – К.: Довіра, 2000.

Тамозська І.В.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

e-mail: itamozska@ukr.net

МІЖКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Орієнтація викладання української та іноземних мов на профіль вищого навчального закладу, факультету, спеціальності дає змогу зробити навчальний матеріал більш дохідливим, дієвим, аргументованим для студентів, допомагає викладачеві уникати абстрактності й декларативності у викладанні. Така орієнтація є ефективним стимулювальним засобом підвищення мотивації майбутніх фахівців до вивчення гуманітарних дисциплін, до володіння культурою іншомовного професійного спілкування.

Вивчення української та іноземних мов, крім мовної підготовки та лінгвістичного розвитку, повинно формувати в майбутніх фахівців етнічну толерантність, відкритість щодо інших культур і їх представників. Тому на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) під час вивчення теми «Індивідуальні та колективні форми фахового спілкування» було проведено дискусію у формі «круглого столу» на тему «Встановлення ділових контактів з іноземцями», учасниками якої були іноземні студенти та викладачі автомобільної гімназії з міста Мальме (Швеція).

У процесі такої дискусії студентами була заповнена порівняльна таблиця характеристик фаз ділових контактів з іноземними партнерами (табл. 1.1)

Таблиця 1.1

Характеристика фаз ділових контактів з іноземними партнерами

Фази встановлення ділових контактів	Шведські ділові партнери	Українські ділові партнери
Підготовка контакту	Використовують найбільш	Орієнтуються на отримання